

V. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ НАУК

УДК 347.615:347.135.224

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.101

Андрущенко Т. С.,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID:0000-0002-5128-3261;

Салай М. Г.,

аспірант кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-8356-436X

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ВИКОНАВЧОГО НАПISУ НОТАРІУСА ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ НОТАРІАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

У статті розглянуто різні підходи до визначення юридичної природи виконавчого напису нотаріуса. Досліджено його сутність з точки зору позасудової форми захисту цивільних прав та обов'язків, а також нотаріальної дії, спрямованої на надання документу виконавчої сили. У результаті такої нотаріальної дії виконавчий напис як нотаріальний акт є одночасно виконавчим документом, на підставі якого відкривається виконавче провадження.

З'ясовано, що визначення безспірності заборгованості має суто формальний характер, процесуального порядку її підтвердження не передбачено. Така ситуація є недоліком законодавства і потребує виправлення шляхом удосконалення процедури вчинення виконавчого напису.

Надано авторське бачення суті виконавчого напису, запропоновано його визначення з точки зору різних сторін правозастосовної діяльності.

Ключові слова: *нотаріус, виконавчий напис, безспірність заборгованості, борговий документ, нотаріальний процес, нотаріальне провадження, нотаріальний акт.*

Постановка проблеми. Аналіз судової практики свідчить, що останнім часом значно зросли позови боржників до стягувачів про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню. Насамперед це пов'язано з недобросовісною діяльністю окремих нотаріусів, які в гонитві за швидкою та легкою

платою, забуваючи про дотримання основоположних принципів нотаріальної діяльності, вчиняють виконавчі написи на різних боргових документах. Така ситуація є вкрай неприпустимою, оскільки, з одного боку, підриває довіру громадян до нотаріату як органу превентивного правосуддя, породжує спір про цивільне право там, де його не має бути, а з іншого – додатково обтяжує і так перевантажені справами суди, які, так би мовити, виконують роботу за нотаріусів – з'ясовують наявність чи відсутність безспірності у правовідносинах між боржником і стягувачем. Саме тому юридична природа виконавчого напису як позасудової форми захисту потребує нового матеріально-правового та процесуально-правового переосмислення. Необхідним є дослідження цієї юридичної конструкції з точки зору ефективного правового механізму захисту цивільних прав та інтересів. Крім того, важливо на законодавчому рівні закріпити обов'язок нотаріуса сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Природа виконавчого напису, питання його вчинення та правові аспекти нотаріального провадження неодноразово досліджувались широким колом науковців, серед яких слід виділити таких, як С. Я. Фурса, В. В. Баранкова, Т. С. Андрущенко, Д. В. Журавльов, В. В. Комаров, І. С. Мельник, В. М. Аргунов, О. М. Калітенко, Ю. М. Юркевич, А. Г. Серветник та інші вчені.

Формулювання мети. Здійснити теоретичний аналіз сутності виконавчого напису нотаріуса, дослідити його місце в системі нотаріальних проваджень, визначити та охарактеризувати матеріальні й процедурні особливості.

Виклад основного матеріалу. Стаття 18 Цивільного кодексу України закріплює, що нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом [1]. Ця норма деталізується в главі 14 Закону України «Про нотаріат», яка передбачає можливість та регулює умови вчинення нотаріусом

виконавчого напису на документах, що підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем [2]. Разом з тим слід констатувати відсутність законодавчо визначеного поняття «виконавчий напис» та необхідність звернення до науково-юридичної літератури для з'ясування юридичної природи цього явища.

На думку В. В. Комарова та В. В. Баранкової, виконавчий напис являє собою розпорядження нотаріуса про стягнення з боржника належної стягувачу певної грошової суми або витребування майна [4, с. 211]. При цьому таке розпорядження є виконавчим документом, на підставі якого в примусовому порядку задовольняються вимоги кредиторів.

Ю. В. Желіховська та Н. В. Безсмертна під виконавчим написом нотаріуса розуміють підтвердження нотаріальним органом наявності заборгованості між боржником і стягувачем та розпорядження про примусове стягнення з боржника цієї заборгованості, вчинене на документах, які підтверджують безспірні зобов'язання останнього [5, с. 158; 6, с. 124].

На нашу думку, більш точне визначення цього поняття надане у праці С. Я. Фурси та С. І. Фурси, які пропонують розглядати виконавчий напис під кутом зору змісту цього поняття, при цьому зазначаючи, що правовим змістом виконавчого напису є посвідчення факту невиконання умов договору однією із сторін угоди, а процесуально-правовим – надання оригіналам документів, що встановлюють заборгованість, виконавчої сили [3, с. 224]. Хоча в юридичній літературі подібне трактування зазнає критики через звуженість обсягу цього поняття [7; 8, с. 315], саме дослідження природи виконавчого напису з точки зору правового призначення дозволить більш змістовно охарактеризувати його особливості. Нотаріальна діяльність під час розгляду конкретних справ передбачає застосування матеріально-правових та процесуально-правових норм. Тому виконавчий напис, як один з результатів такої діяльності, має подвійний характер, містить матеріально-процесуальні елементи, що зумовлює необхідність його вивчення з різних боків.

Нормами матеріального права визначаються, зокрема, умови вчинення виконавчого напису, якими згідно зі статтею 88 Зако-

ну України «Про нотаріат» є: 1) безспірність заборгованості; 2) наявність документів, зазначених у законодавстві; 3) дотримання строків давності для вчинення виконавчого напису [2].

Глава 16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України визначає процедуру вчинення виконавчого напису [14], беззаперечне дотримання якої забезпечить законність такого нотаріального акта.

Слід зазначити, що виконавчий напис як позасудова форма захисту цивільних прав та інтересів у безспірних зобов'язаннях, які підтверджуються конкретно визначеними законодавством документами, не є новелою. Його історія почалася з Цивільного кодексу Франції (кодексу Наполеона), положеннями якого передбачалась можливість видачі нотаріусом за будь-яким нотаріально посвідченим договором за заявою кредитора виконавчої копії, після чого такий документ міг бути пред'явлений для примусового виконання. У ч. 2 тому X Зводу законів цивільних 1857 р. зазначалося, що будь-який договір і будь-яке зобов'язання, законно вчинене, вважалось безспірним і приводилося до виконання «безпосереднім застосуванням закону без будь-якого судочинства; якщо ж виникав спір проти таких договорів та зобов'язань, то він, призупиняючи стягнення, вирішувався судовим способом, але без формального суду в остаточному варіанті...» [9, с. 192].

Досліджуючи правову природу виконавчого напису, необхідно звернути увагу на встановлення законодавчо чіткого переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку. Це дозволяє уникнути ситуацій, коли нотаріуси, реалізуючи свої юрисдикційні повноваження, на власний погляд встановлювали б наявність або відсутність безспірності в будь-якому документі, що визначає зобов'язання боржника перед стягувачем щодо погашення заборгованості. Такі документи перераховані в Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172. Відповідно до цього вчинення виконавчих написів можливе в таких випадках: стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими договорами;

стягнення заборгованості, що впливає з відносин, пов'язаних з авторським правом; стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей у закладах освіти; стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей і підлітків у загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах соціальної реабілітації; стягнення за диспашею; стягнення заборгованості з військовослужбовців, звільнених з військової служби, і військовозобов'язаних після закінчення зборів; повернення об'єкта лізингу; стягнення заборгованості з орендної плати за користування державним та комунальним майном; стягнення заборгованості за векселями, опротестованими нотаріусами в установленому законом порядку; стягнення заборгованості за аграрними розписками; стягнення заборгованості з виплати дивідендів [15].

Кожна з вищенаведених підстав для вчинення виконавчого напису має свої особливості та потребує окремого дослідження. Враховуючи, що мета роботи має інший характер, не будемо на цьому загострювати увагу. Варто лише додати про нещодавнє виключення з переліку можливості стягнення заборгованості з підстав, що впливають з кредитних відносин. Хоча ще постановою Київського апеляційного адміністративного суду від 22 лютого 2017 року в справі № 826/20084/14 постанову Кабінету Міністрів України № 662 від 26 листопада 2014 року «Про внесення змін до переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів», зокрема в частині доповнення Переліку новим розділом «Стягнення заборгованості з підстав, що впливають з кредитних відносин», було визнано незаконною та нечинною, нотаріуси продовжували вчиняти виконавчі написи на підставі кредитних договорів, порушуючи при цьому норми матеріального права.

Особливою ознакою виконавчого напису є те, що він одночасно є і виконавчим документом, про що прямо зазначено в пункті 3 частини 1 статті 3 Закону України «Про виконавче провадження». Тобто його звернення до виконання не потребує отримання якихось інших додаткових документів на відміну від судового рішення, яке потребує підтвердження виконавчої сили шляхом видачі виконавчого листа [7]. У зв'язку з цією рисою

виконавчого напису Л. М. Баранова пропонує розглядати його як явище, що має подвійну правову природу: по-перше, це вид нотаріальної дії, по-друге – виконавчий документ [10, с. 209].

Досягти повного розуміння сутності виконавчого напису неможливо без дослідження з точки зору нотаріального процесу, оскільки його вчинення є нотаріальною дією (пункт 19 частини 1 статті 34 Закону України «Про нотаріат»).

Більшість дослідників погоджуються, що вчинення нотаріусом виконавчого напису – це нотаріальна дія, яка полягає в посвідченні права стягувача на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна. Таким чином нотаріус здійснює свою діяльність у сфері позасудової безспірної юрисдикції. Він, як правило, не встановлює прав або обов'язків учасників правовідносин, не визнає та не змінює їх, не вирішує, по суті, питань права. У такому випадку виконавчий напис нотаріуса не породжує права стягувача на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна, а лише підтверджує, що таке право існувало у стягувача раніше [11, с. 420].

Як і будь-яка інша нотаріальна дія, вчинення виконавчого напису має своє місце у системі нотаріальних проваджень, під якими розуміють сукупність процесуальних дій, що в передбаченому законом порядку вчиняються нотаріусом та іншими суб'єктами нотаріального процесу, спрямовані на посвідчення безспірних прав і фактів та вчинення інших нотаріальних дій з метою надання їм юридичної вірогідності (достовірності) [12, с. 93].

Виділяючи види нотаріальних проваджень, слід погодитися з В. В. Комаровим та В. В. Баранковою, які залежно від цілеспрямованості та змісту нотаріальних дій розподіляють їх на чотири види проваджень:

- 1) посвідчення безспірних прав;
- 2) посвідчення безспірних фактів;
- 3) забезпечення збереження майна та документів;
- 4) надання документам виконавчої сили [4, с. 94].

До останньої групи проваджень належить, зокрема, вчинення виконавчого напису нотаріусом.

Окремо слід зазначити, що вчинений під час нотаріальної діяльності виконавчий напис також являє собою нотаріальний акт,

в якому міститься висновок про наявність у заінтересованої особи певного права чи наявність юридичного факту [4, с. 80]. Виконавчий напис посвідчує факт наявності безспірної заборгованості боржника перед стягувачем та право останнього на стягнення такої заборгованості в порядку виконавчого провадження.

При цьому слід констатувати, що відповідно до норм чинного законодавства нотаріус під час вчинення виконавчого напису не перевіряє безспірності заборгованості, не встановлює прав та обов'язків учасників правовідносин, а лише перевіряє наявність необхідних документів, визначених переліком [13, с. 91]. Наявність безспірності визначається суто нормами матеріального права і має формальний характер. За наявності передбачених законодавством документів нотаріуси вчиняють виконавчі написи. Однак, на нашу думку, така ситуація є неприпустимою, оскільки відсутність у нотаріальному законодавстві процесуальних механізмів встановлення нотаріусом безспірності у відповідних правовідносинах є проблемою, яка призводить до оспорювання боржниками виконавчих написів. Боржник позбавлений можливості бути повідомленим про підготовку до вчинення виконавчого напису й надати пояснення щодо заборгованості, не бере участі в цій нотаріальній дії, хоча її результат безпосередньо впливає на його інтереси, права та обов'язки. У зв'язку з цим актуальним є подальше дослідження процесуальних аспектів виконавчого напису.

Висновки. Вочевидь, виконавчий напис нотаріуса є настільки багатогранною юридичною конструкцією, що зумовлює необхідність його дослідження з різних боків. На підставі проведеного аналізу ми пропонуємо розглядати виконавчий напис з точки зору:

- передбаченої нормами матеріального права позасудової форми захисту цивільних прав та обов'язків;
- результату нотаріально процесуальної діяльності.

У першому випадку виконавчий напис слугує формою захисту суб'єктивного цивільного права кредитора (стягувача), який у передбачених нормами матеріального права випадках має законне право на звернення в позасудовому порядку безспірної заборгованості від боржника. Разом з тим як нотаріальний акт

виконавчий напис підтверджує таке право та наявність безспірної заборгованості, встановлює обсяг цивільних прав та обов'язків, а також є виконавчим документом, на підставі якого сторони вступають в якісно нові правовідносини.

Вищезазначене дозволяє сформувати авторське визначення виконавчого напису нотаріуса як позасудової форми захисту цивільних права та інтересів, результату нотаріальної дії, вираженої у формі відповідного нотаріального акта, що підтверджує наявність безспірної заборгованості та право на її стягнення, та який одночасно є виконавчим документом, що дозволяє стягнути таку заборгованість у примусовому порядку.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. С. 383.
3. Нотаріат України. Кн. 1. Організація нотаріату з практикумом : підручник у трьох книгах / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. Я. Фурси. 3-є вид., доповн. і переробл. Київ : «Алерта», 2015. 484 с.
4. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат в Україні : підручник. Харків : Право, 2011. 384 с.
5. Желіховська Ю. Виконавчий напис як засіб захисту цивільних прав нотаріусом. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2011. № 5 (59). С. 157–160.
6. Безсмертна Н. Виконавчий напис як один із способів захисту суб'єктивних цивільних прав. *Юридичні науки*. 2007. № 74–76. С. 123–126.
7. Серветник А. Г. Виконавчий напис нотаріуса: поняття та ознаки. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2017_2_7 (дата звернення: 29.05.2022).
8. Сміян Л. С., Нікітін Ю. В., Хоменко П. Г. Нотаріат в Україні / за ред. Ю. В. Нікітіна. Київ : КНТ, 2007. 680 с.
9. Лившиц Б. И. Осматескул К. Н. и др. Комментарии, эксклюзивные, раритетные материалы по российскому нотариату (580 наиболее значимых книг, статей и научных исследований). Москва, 2001. 192 с.
10. Яроцький В. Л., Борисова В. І., Спасибо-Фатеева І. В. та ін. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб : монографія / за наук. ред. В. Л. Яроцького. Харків : Юрайт, 2013. 272 с.
11. Калітенко О. М. До питання про правову природу виконавчого напису нотаріуса. *Наука та суспільне життя України в епоху глоба-*

льних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 419–422.

12. Фурса С. Я. Нотаріальний процес : теоретичні основи : монографія. Київ : Істина, 2002. 320 с.

13. Щербина Є. М., Кульова А. А. Окремі недоліки законодавства щодо стягнення боргу за виконавчими написами нотаріусів. *Право і суспільство. Цивілістика*. 2018. Вип. 6. Ч. 1. С. 89–93.

14. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 29.05.2022).

15. Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів: постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 р. № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.05.2022).

16. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 22 лютого 2017 року, судова справа № 826/20084/14 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65037659> (дата звернення: 29.05.2022).

Andrushchenko T.,

Ph.D. in Law,

Senior Lecturer of the Department of Administrative,
Civil and Commercial Law and Process,

Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID:0000-0002-5128-3261;

Salai M.,

Postgraduate officer of the Department of Administrative,
Civil and Commercial Law and Process,

Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8356-436X

LEGAL NATURE OF NOTARY'S EXECUTIVE INSCRIPTION AND ITS PLACE IN THE SYSTEM OF NOTARIAL PROCEEDINGS

The article is devoted to studying legal nature of notary's executive inscription as an extrajudicial form of civil rights and obligations protection, as well as a notarial act aimed at giving the document its executive power.

Analyzing the legislation, the authors emphasize that the executive inscription must be considered from different points of view. It is this approach that will provide a comprehensive and complete understanding of the essence of such legal

construction. So, first of all, the executive inscription is a form of protection of civil rights and interests provided for by the Civil Code of Ukraine, within which the interested person confirms the right to an undisputed debt. Secondly, the executive inscription is a notarial act that records the result of a notarial act and certifies the right to collect the debt from a debtor. In addition, the executive inscription is an executive document on the basis of which a debt collector and a debtor enter into new legal relations.

Various approaches to determining the legal nature of a notary's executive inscription are considered. It was found out that in the course of notarial-procedural activity, the determination of the indisputability of the debt, as a condition for the execution of the executive inscription, has a purely formal character. At the same time, the procedural order for its confirmation is not provided for by the legislation. This fact necessitates further scientific development of the ways to improve the procedure for executive inscription making.

Based on the analysis, the author's approach to defining the concept of "executive inscription" is proposed, taking into account various aspects of its legal purpose.

Key words: notary, executive inscription, undisputed debt, debt document, notarial process, notarial proceedings, notarial act.

References

1. Ukraine (2003), Civil Code of Ukraine: *Law of Ukraine*, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text://> (accessed 29 May 2022).
2. Ukraine (1993), On the Notary : *Law of Ukraine*, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
3. Fursa, S. Ya. (2015), *Organization of a notary office with a workshop: a textbook in three books*, Book 1, Alerta, Kyiv. 484 p.
4. Komarov, V. V. and Barankova, V. V. (2011), *Notary Office in Ukraine*, textbook, Pravo, Kharkiv, 384 p.
5. Zhelikhovska, Yu. (2011), "Executive inscription as a means of civil rights protection by a notary", *Small Notary Encyclopedia*, No. 5 (59), pp. 157–160.
6. Bezsmertna, N. (2007), "Executive inscription as one of the methods of subjective civil rights protection", *Legal Sciences*, No. 74–76, pp. 123–126.
7. Servetnyk, A. H. (2017), "Notary's executive inscription: concept and signs", *Theory and Practice of Jurisprudence*, Issue 2, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2017_2_7 (accessed 29 May 2022).
8. Smiian, L. S., Nikitin, Yu. V. and Khomenko, P. H. (2007), *Notary Office in Ukraine*, Kyiv, 680 p.
9. Lyvshyts, B. I., Osmateskul, K. N. et al. (2001), *Comments, exclusive, rare materials on the Russian notary (580 most significant books, articles and scientific studies)*, Moscow, 192 p.

10. Yarotskyi, V. L., Borysova, V. I., Spasybo-Fatieieva, I. V. et al. (2013), *Private law mechanisms for exercising and protecting subjective rights of individuals and legal entities*: monograph, Kharkiv : Yurait, 272 p.
11. Kalitenko, O. M. (2021), “To the issue of notary's executive inscription legal nature”, *Science and social life of Ukraine in the era of global challenges for humanity in the digital era (on the occasion of the 30th anniversary of the declaration of independence of Ukraine and the 25th anniversary of the adoption of the Constitution of Ukraine)*: Proceedings of the International scientific and practical conference (Odesa, 21 May 2021), Odesa : Publishing House “Helvetyka”, Vol. 2, pp. 419–422.
12. Fursa, S. Ya. (2002), *Notarial process: theoretical foundations*: monograph, Kyiv : Istyna, 320 p.
13. Shcherbyna, Ye. M. and Kulova, A. A. (2018), “Certain shortcomings of the legislation regarding debt collection under notaries’ executive inscriptions”, *Law and society. Civics*, Issue 6, Part 1, pp. 89–93.
14. Ukraine (2012), Procedure for Performing Notarial Acts by Notaries of Ukraine. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (accessed 29 May 2022).
15. Ukraine (1999), On Approval of the List of Documents According to Which Debt Collection is Carried Out in an Undisputed Manner on the Basis of Notaries’ Executive Inscriptions, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#Text> (accessed 29 May 2022).
16. Ukraine (2017), Kyiv Administrative Court of Appeal, court case No. 826/20084/14, Kyiv, available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65037659> (accessed 29 May 2022).